

Саша Милосављевић, Илија В. Поповић *

ТУРИЗАМ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА ОПШТИНЕ ЛУЧАНИ

Апстракт: Територија општине Лучани се налази у западној Србији. Њене природне лепоте и реткости представљају планине, клисуре и пећине. Бројне су и антропогене туристичке вредности. На простору Драгачева постоје повољни услови за развој неколико видова туризма. Главна туристичка манифестација је сабор трубача у Гучи.

Природни фактори у функцији развоја туризма

Природне одлике учиниле су Драгачево веома погодним за развој појединих врста туризма. Међутим природа овог краја још увек није довољно искоришћена. Ово је крај са веома разноврсним природним лепотама и реткостима, од којих поједине могу да буду привлачни туристички мотиви за разгледање, излете и рекреацију. То су геоморфолошке, хидролошке и биогеографске природне реткости и лепоте.

Геоморфолошке природне лепоте и реткости представљају планине, клисуре и пећине.

Планине су основни и највећи облици рељефа у Драгачеву. Настале су тектонским покретима, набирањем средином терцијара. Правцем пружања, геолошким саставом и временом постанка припадају Динарским планинама, групи планина Старовлашко-рашке висије. Драгачево је крај богат планинама: Чемерно, Јелица, Крстац, Голубац и Овчар. Планине са шумама, пропланцима, изворима, речицама, чистим ваздухом, дивљим воћем, разном дивљачи и дивним погледом на околину могу да буду привлачни туристички мотиви, посебно за излете, ловни, зимски и сеоски туризам у потпланинским селима.

Клисуре представљају посебне туристичке мотиве. Због геолошког састава и надморске висине, реке, речице и потоци на простору Драгачева усекли су многе живописне, дубоке и шумовите клисуре. Значајније су: Овчарско-кабларска (највећа и најдубља), клисура Белице, дуга и дубока у Горњем и Доњем Дубцу, дубоке и шумовите клисуре Змајеве реке, Вучковице и Рћанске реке.

Пећине представљају посебне туристичке мотиве. Простор Драгачева је њима богат. Има их више на кречњачким теренима, али је већина незнатних димензија, док су поједине у виду отвора-окапина.

Од пећина и јама значајније су: Велики понор, Слепа пећина, Сува пећина и Рћанска пећина у Ртима, Пећина на Ћави у Лису, Пећина у Џидовцу и Јовова

* мр Саша Милосављевић, асистент, др Илија В. Поповић, доцент, Одсек за географију, ПМФ Приштина

пећина у Горњој Краварици, Кађеница на падинама Овчара (спомен-костурница погинулима у збегу за време Турака), Пећина под Граовиштем у Горњем Дубцу, Бездан у Пшанику, Бездан у Властелицама, Велика и Мала пећина на Градини у Вичи, Кривачка пећина, Васиљевића пећина у Турици, Пећина у Греди и Доњој Краварици.

Вртаче су, такође, интересантан туристички мотив, као крашки облик рељефа. Посебно су бројно заступљене у Доњој и Горњој Краварици на североисточној падини Голупца (у засеоцима: Ковачевићи, Михајловићи, Радичевићи и Станојевићи), затим у Ртима на крашкој површи западно од Рћанске пећине и у скрашћеној долини с десетак вртача у низу према Ђекића крају и у Пшанику на падинама Титме.

Вртаче припадају зеленом красу, јер нису оголеле, већ су обрађене. Најчешће су дубине око десет метара, а дужине по неколико десетина метара.

На појединим местима веома су изражени кречњачки одсеци са сивобелим вертикалним литицама, које својим изгледом маме пажњу пролазника и љубитеља природе. Кречњачке литице, с пећинским отворима и пукотинама, издижу се изнад река и до 150 метара. То су: Соколина у Горњем Дубцу, Радовски крш у Доњем Дубцу, Градина у Вичи, Рћанска стена у Ртима и Стена на Ћави у Лису.

Хидролошке природне лепоте и реткости представљене су бројним изворима, минералним изворима, врелима, рекама и речицама.

Минералних извора на простору Драгачева има више: кисела вода у Котражи, извор Сталевића и Пантовића вода у Вичи и Савина вода у Губеревцима. Осим киселе воде у Котражи, где је вршено делимично балнеолошко истраживање, остали извори углавном се користе на основу традиције и народног предања.

Врела као туристички мотиви такође су атрактивна. Познатија су: Ђоковића врело у Грабу, Савина вода у Властелицама, Студенац и Јовашко врело у Марковици, Студенац у Котражи, Мала у Каони, Тројан и Ковачевића врело у Доњој Краварици, Марића врело у Белом Камену, Ђокића врело у Ртима, Матовића врело у Живици, врело Вранић у Ртарима, Бањица у Пшанику, Светиња у Вичи, Пантелића и Ђебића врело у Дљину, Зечји бунар и Гај врело у Лису.

Реке су са бистром и незагађеном водом. Највећа је Белица, која прима притоке, са Јелице: Горушицу, Властелички поток, Марицу, Живичку реку, Драгачицу и Тијанску реку. Од левих притока треба поменути Рћанску реку, Вучковицу и Котрашку реку.

Биогеографске природне лепоте и реткости представљене су знатним површинама под самониклом вегетацијом. Чине их шуме, ливаде и пашњаци. На шумским

локалитетима у општини Лучани претежно су заступљене листопадне шуме. У њима на мањим висинама преовлађује храст, а нешто више граб и буква. Четинари су ређе заступљени на Јелици и на Чемерну.

Нису ретке ни састојине усамљених стабала бреза у Горњем Дубцу (Белане, Радовски крш), Белом Камену (Кулаја и Матник), Вичи (Доњи брест) и Каони (Ајдучка вода).

Веома је стара липа код школе у Каони, затим храстови у Доњој Краварици и високи бор у Грабу, који својим изгледом, обимом и висином представљају својеврсне реткости. У Горњем Дубцу посебну атракцију представља зимзелена буква.

Антропогене туристичке вредности

Општина Лучани, са својим антропогеним туристичким вредностима, представља значајно подручје на коме се континуитет цивилизација може пратити од праисторије. Зато се овде може говорити о археолошким и етнографским вредностима, споменицима културе и спомен-обележјима.

Археолошки локалитети су део богате баштине Драгачева. Неки су из праисторије (хумке и други локалитети), други из античког периода римске доминације (градине, базилике, односно њихови остаци), трећи из српског средњег века (не само манастири), а многи су новијег порекла.

Значајни локалитети су: Брег (Гуча), Збеговиште (Губеревци), Велика ливада (Крстац), Ораница (Гуча) итд. Вреднији налази су: камене секире, ножићи од оникса, фрагменти керамике. Већи археолошки значај има доба Римљана с траговима насеља, рударства, гробаља, новца и слично, с локалитетима у: Дљину, Лучанима, Ртарима, Дучаловићима, Вичи, Доњој и Горњој Краварици.

Трагове прошлости можемо пратити и преко локалитета из средњег века. То су: стара гробља ("грчка", "мађарска", турска у многим насељима), селишта (Губеревци, Дубац), "црквине" (биле цркве па порушене за време Турака) и градине (називи за остатке зидина старих утврђења-градова).

Споменици културе представљају својеврсне тековине средњег века а представљају их манастири у Овчарско-кабларској клисури и поједине старе цркве.

У Овчарско-кабларској клисури, на десној обали Западне Мораве су манастири: Ваведење, Вазнесење, Сретење и Свете Тројице, а на левој Благовештење, Илиње, Јовање, Никоље и Успеније. Од ових манастира – Сретење, Свете Тројице и Преображење су на територији општине Лучани.

Манастир Сретење је на падинама Овчара, удаљен четири километара од Овчар Бање. Није поуздано утврђено када је овај манастир грађен. Судећи по архитектонским карактеристикама, вероватно је из XVI века. На то указују очувани зидни иконостатс, једини ове врсте у овчарско-кабларским манастирима, доста је сличан иконостасу Беле цркве у Карану, што упућује и на констатацију да је приликом обнове старе цркве у доброј мери задржао првобитна архитектонска својства.

Вредност имају мермерна розета, мермерна крстионица и остаци ранијег фреско слоја. Црква је једнобродна. Припрата са звоником сазидана је 1818. године. Унутрашњост храма живописали су 1844. године Живко Павловић из Пожаревца и Никола Јанковић из Охрида.

Манастирски комплекс, осим цркве, чине и два конака, од којих старији из 1845. године. У манастирској ризници је портрет ужичког епископа Никифора Максимовића, вероватно рад Јанка Михаиловића Молера, познатог иконописца из драгачевских Негришора, свештеника који је службовао у Тијању.

Манастир Свете Тројице подигнут је на западној страни планине Овчар. Први писани помен ове богомоље, за који се зна, онај је из турског дефтера који је настао 1572. године. Године 1844. подигнут је конак, који је сачуван. Не зна се тачно када је овај храм саграђен. Према предању зидали су га монаси манастира Сретења. Стручњаци, међутим, судећи по архитектури манастирске цркве, сматрају да је она можда и старија од сретењског храма. Црква је једнобродна грађевина, вероватно из прве половине XVII века, са развијеним олтарским простором на источној и припратом на западној страни. Кубе се диже над централним делом храма. Црква се убраја у остварења рашке градитељске школе, што, такође, сведочи њену далеку прошлост и може се поредити, по архитектонским особеностима и вредностима, са црквом Вазнесења у Жичи или Светих апостола у Пећи.

Од старих живописа остале су две фреске (Света Тројица и Богородица са дететом). Сачуване су и две значајне иконе из 1635. године-Христа са апостолима и Богородице с Христом. По својој лепоти и архитектонским решењима манастир Свете Тројице издваја се од осталих у Овчарско-кабларској клисури. Храм се убраја међу најлепша градитељска остварења у западној Србији.

Манастир Преображење се налази на првом километру ниже од Овчар Бање, с десне стране Западне Мораве, непосредно изнад пута, на јужној страни Овчара. Садашњи манастир је новијег датума. Стари манастир Преображење налазио се на левој обали Западне Мораве, у подножју Каблара, недалеко од Никоља. Стари манастир је потицао из XIV или XV века. Приликом посете овом манастиру Вук Караџић је забележио да је у његовој књијници било неколико рукописа. Тог старог манастира Преображење више нема, јер је приликом изградње пруге уског колосека 1911. године, његова малена црква сављена са земљом. Нови манастир обавља важну и корисну мисију у Српској православној цркви. У њему важе она монашка правила која се поштују и у Светој гори. Света литургија врши се сваког

дана. Живи се, као некада, уистину монашки. Овде се одржавају монашки семинари за будуће чуваре српских манастира-смерне монахе.

Цркве у лучанском крају представљају значајне споменике културе. Не зна се где су се у средњем веку налазиле, широм данашњег Драгачева, српске богомоље: цркве и манастири. Турски катастарски пописи (дефтери) из XV и XVI века не помињу цркве, већ поименично попове. Старе цркве налазиле су се на данашњим црквинама, расутим широм Драгачева, око којих се плету легенде. И то су света места, поред којих су се, на дан обетина, заустављале крстоноше и певале молитве. Нема сачуване цркве из периода пре Првог српског устанка. У време устанка и после 1815. године почиње обнављање старих и подизање нових богомоља.

Црква у Горачићима је најстарија у Драгачеву и једина је под заштитом државе. Изграђена је у периоду од 1807. до 1810. године. Црква је посвећена рођењу Богородице (Мала Госпојина).

Црква у Тијању посвећена је Светом великомученику Прокопију. Саграђена је 1810. године, а њен ктитор је био Јосиф Миловановић.

Црква у Гучи, посвећена је светим арханђелима Михаилу и Гаврилу, налази се у самом центру варошице. Саграђена је од 1828. до 1831. године, а у њој је стари иконостас из 1797. године. Црква у Гучи спада међу најлепше богомоље у Драгачеву.

Црква у Каони посвећена је Усековању главе Светог Јована. Сазидана је између 1825. до 1827. године. Црква је дело домаћих мајстора, који су поштовали норму традиционалног градитељства.

Црква у Котражи посвећена је Светом Ђорђу Великокомученику. Саграђена је 1873. године и представља једнобродну грађевину без кубета.

Црква у Вичи је посвећена Светом пророку Илији. Подигнута је 1931. године на заузимање свештеника Милана Недовића и учитеља Александра Суханова, иначе Руса-емигранта, и представља једноставно градитељско дело. Подигнута је на коси брежуљка и доминира околином.

Збег-црква је у пећини Кађеница, на десној обали Западне Мораве, недалеко од бране за хидроелектрану у Овчар Бањи. На светилиште указује велики крст испред пећине, који се простире на 50 квадратних метара, са "цеповима" и у камену пробијеним великим "прозором", тако да је прилично осветљена. У време Првог српског устанка, плашећи се зулума, збег у пећини, био је уточиште за око стотину људи, махом жена и деце. Мањи број Турака успео је да дође до пећине и да на њеном улазу запали гомилу сламе, тако да се сва нејач угушила од дима и ватре. Уместо тамјаном, окађени су ти људи и уморени димом. Сећајући се на страдање тих људи, народ ову пећину прозове Кађеница.

Надгробни споменици и крајпуташи представљају у Драгачеву посебну туристичку атракцију, јер се на овом простору налазе посебно занимљиви, ретки и

необични посмртни белези. Интересантно је да има примерака изузетне висне, чак преко три метра. Крајпуташа су својеврсна дела сеоских неимара. То су углавном споменици, подигнути погинулим у ратовима (1876-1878, посебно 1912-1918. године). Подизани су по селима, у црквеним портама, на раскрсницама, покрај путева-отуда и назив крајпуташа. Осим народног неимарства, крајпуташа с потресним текстовима и орнаментима представљају ратну хронику, "камене књиге" с мало познатим историјским подацима. На надгробним споменицима и крајпуташима скрећу пажњу епитафи са духовитим или тужним порукама и изрекама, често у стиховима-надахнутим правим народним речима говори се у њима о узроцима смрти, ратовима, љубави, занимању и карактеру покојника. На споменицима доминирају одабране боје и орнаменти. То је уметност на камену. Орнаменти симболизују занимање покојника: преслица-прељама, фрула-момцима, цвет-девојкама, пушка-ратницима, труба-трубачима...

Облици туризма

На основу расположивих природних, антропогених и комуникативних фактора на простору општине Лучани стекли су се повољни услови за развој неколико видова туризма: излетнички, манифестациони, ловни, риболовни и сеоски.

Излетнички туризам се остварује на потенцијалима Овчарско-кабларске клисуре, са обиласком манастира "Српске Свете горе" и Овчар Бање. Посебно су атрактивни драгачевски пејсажи и споменици крајпуташа. Посебан вид излетничког туризма представља викенд туризам, који упражњавају одсељеници и потомци Драгачеваца, који долазе у село ради обављања пољопривредних послова на имањима својих предака.

Манифестациони туризам одвија се у оквиру манифестација као што су: Сабор трубача у Гучи, "Распевано Драгачево", Сабор ткаља, Сајам стоке и "Саборско лето".

Ловни туризам се одвија на околним планинама које су богате ловном дивљачи. Река Западна Морава и њене притоке погодне су за риболов. Брдско-планинско подручје Драгачева чине благо заталасани терени, богати шумом и пашњацима, надморске висине око 850 метара. Сеоска домаћинства, која се организовано баве туризмом, нуде комфоран смештај, природну и разноврсну храну и гостопримство. За госте из градских средина постоје велике могућности за одмор и рекреацију током целе године. Гостима се пружа могућност да сами припремају зимницу и беру лековито биље за своје потребе. Сеоски туризам у селима Драгачева почео се развијати 1981. године. Села у којима постоје највећи смештајни капацитети за смештај туриста су: Милатовићи, Вича, Доњи Дубац, Каона и Горња Крварица.

Сабор трубача у Гучи

Сабор трубача у Гучи представља јединствену и врхунску смотру народне музике, песме, игре, обичаја, ношње... и снажно пропагира оне врсте уметности које лагано тону у заборав. Програм овог јединственог и заиста грандиозног сабора, који је достигао неслућене размере и многи тврде, не без основа, да је највећи на свету. Оригиналан је и спектакуларан.

Сабору, сем трубача, нарочити колорит и шарм даје импровизација старе драгачевске свадбе, која представља веома богату и интересантну ревију народног фолклора-ношње, обичаја и игара овог краја. Драгачевска свадба на многобројне посетиоце оставља трајан и импресиван утисак, јер је заиста својеврстан куриозитет-реткост. Од 2004. године импровизацију свадбе заменило је право венчање по старинским обичајима. Програм Сабора обухвата и момачка витешка надметања у народном вишебоју-бацање камена са рамена, скок у даљ, рвање у кости, гађање свадбарске јабуке.

Први сабор трубача у Гучи одржан је 1961. године, а победник је био Десимир Перишић из Горачића. Тада је Гуча постала престоница трубе. У њој на улазу, стражари камени Споменик трубачу, а у центру је велики Споменик трубачу.

Врхунац саборског програма представља такмичење трубача. Најспектакуларнији су почетак и крај надметања, јер у њима учествују сви такмичари. Уз снажне експлозије прангија са околних брда и из неколико стотина труба сваке године, громко и величанствено, загрми химна Драгачевског сабора "Са Овчара и Каблара", чији се ехо разлеже ломним Драгачевом.

Трубачка предтакмичења одржавају се у Котражи, на Златибору, Сурдулици и Бољевцу, тако да су сви крајеви Србије, где се свира труба равноправно заступљени у такмичењу за избор трубача за финално надметање у Гучи.

Новина је што је започело и такмичење младих оркестара, где се исказују таленти-будући победници носиоци златне-прве трубе.

За време сабора продају се разноврсни квалитетни сувенири-производи домаће радиности из занатства. Свакако да међу њима почасно место заузимају производи прослављених драгачевских ткаља из Доњег Дубца, које излажу маштовите и увек атрактивне рукотворине.

Драгачевски сабор, је веома оригинална и сигурно јединствена туристичка манифестација, која је веома брзо стекла поклонице и учеснике из свих република бивше Југославије. За Гучу, као престоницу трубе, добре изворне музике, забаве и националних специјалитета чули, су и људи из европских и ваневропских држава, па су почели пристизати из многих земаља.

Посебну драж овој манифестацији даје аутентичан простор-бина, на фудбалском игралишту и суседним ливадама, што омогућује многобројним посетиоцима да уживају у дивним пејзажима Драгачева и да се рекреирају и психички и физички. Гуча пружа могућности гостима да се упознају са многобројним туристичким атракцијама и знаменитостима "Мале Швајцарске", како, не без разлога, називају Драгачево.

Организатори размишљају да у Гучи покрену интернационално такмичење трубача, као и академију за трубу и тако ову манифестацију још више приближе свету.

Закључак

Територија лучанске општине се налази у делу Старовлашке висије-микрорегија Драгачево. Саобраћајно је добро повезана са осталим деловима државе. Процеси депопулације и деаграризације су изражени, јер је дошло до старења становништва, а истовремено је смањен и број активног становништва у пољопривреди. Концентрација становништва усмерена је на урбано подручје, јер је изражен трансфер пољопривредног становништва у друге делатности. Поред општинског центра, као центар заједнице насеља истиче се и Гуча којој гравитирају пет локалних центара.

Туристички потенцијали Драгачева и визионарство љубитеља изворног стваралаштва у свим областима учинили су да се од 1961. године одржава јединствена манифестација, код нас и у свету – Драгачевски сабор трубача у Гучи. Ова манифестација уз низ других пратећих активности могла би током целе године да привуче већи број посетилаца, а не само у току Сабора, што би омогућивало проширење смештајних пансионских капацитета у Гучи, Лучанима и селима Драгачева.

Литература

Поповић И.В.; (2006), Општина Лучани, географска проучавања, Центар за културу, спорт и туризам општине Лучани "Драгачево" у Гучи, Лучани.